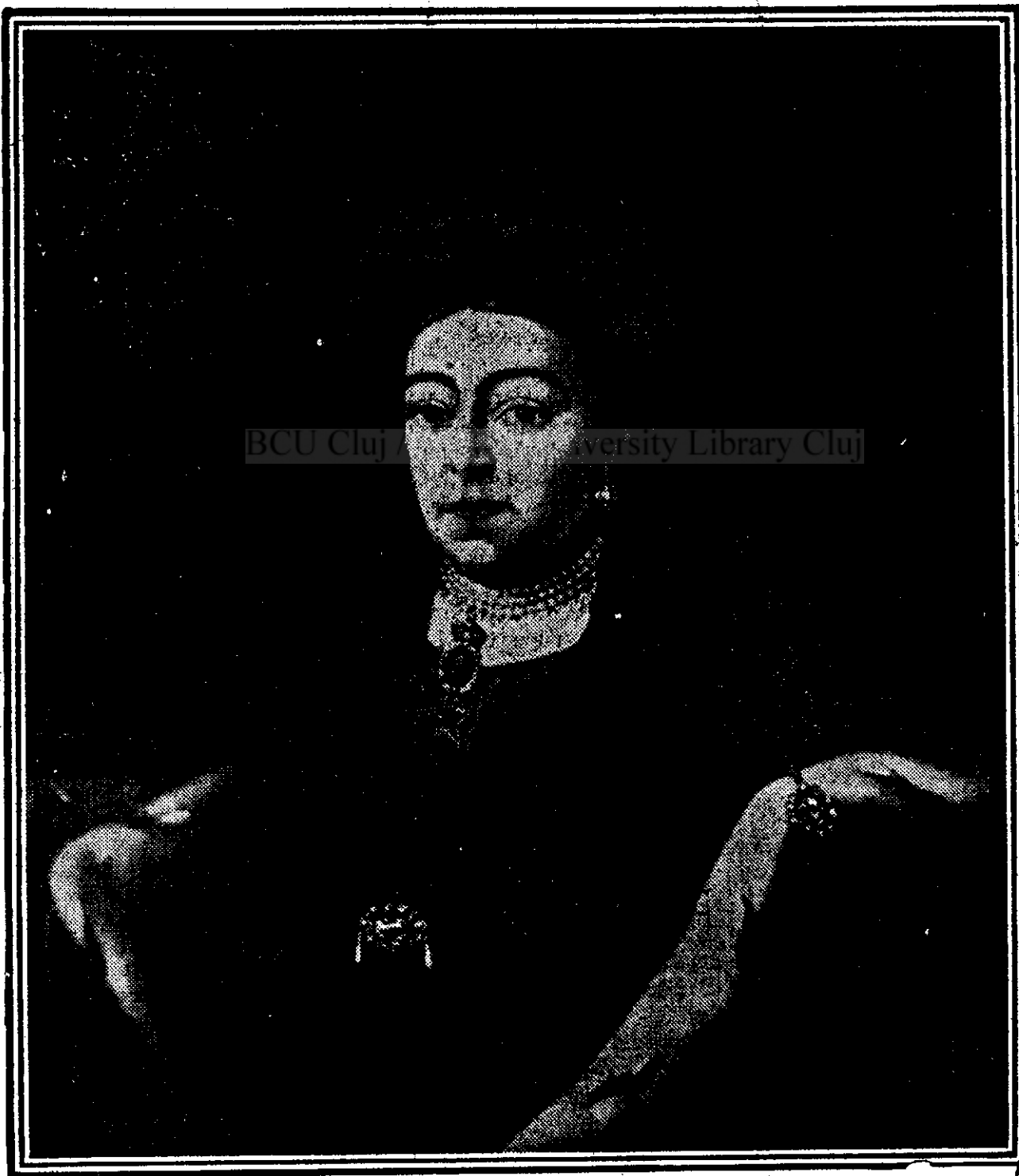

UNIVERSUL LITERAR

Sub Conducerea D-lui N. IORGA

Casandra Cantacuzino, soția lui Dimitrie Vodă Cantemir

Arta românească la Paris

le N. IORGA

De la publicarea cărții franceze despre „*Arta Românească veche*”, în 1922, până azi, mulțumită și contactului direct, și atât de larg, pe care l-au avut cu această artă — și cu natura încunjurătoare, cadru așa de responsabil — cițiva dintre fruntașii arheologiei bizantine, după congresul din April trecut, cunoștința comorilor de frumusețe pe care ni le-a lăsat un harnic și înțeleghător trecut și-a făcut drum în mințile Apusenilor.

Marea Expoziție de artă decorativă din Paris a dat prilejul ca înseși operele ieșite din smeritele inimi binecuvîntate ale meșterilor de pe vremuri să călătorească spre Apus, ducînd acolo ca o nouă solie a realizărilor artistice.

Participarea noastră la Expoziția însăși n'a fost admisă de un guvern preocupat de singurile griji ale Tesanului. S'a învocat, fățiș, în țară și în străinătate, incapacitatea de a produce în acest domeniu. Credință — dacă totuși este o credință — după mine cu totul greșită. Rar se poate găsi la o nație, până la cel mai sărac om, atîta îngrijire de «decorația» propriei sale locuințe ca la Romîni și atîta pricepere în a da acesteia un aspect bogat, felurit și simpatic. Pe cît de păcătoase sînt străzile noastre, strîmbe, strîmte, murdare, lăsate la dispoziția oricărui barbar, pe atîta ne pricepem a face mici muzee din sălașurile noastre familiare. În sate, gospodina însăși e o maestră în domeniul artelor decorative. Cîteva întreprinderi, ca a d-lui Mirtoiu din Craiova, dau o dezvoltare originală, în mobilă, motivelor populare. Cîmpulungul bucovinean transpunea pe paltinul alb desemnurile multicolore ale iilor lucrute în lînă și mărgele. Dacă în industria covoarelor este o pro-

fundă degenerare, și supt raportul desemnurilor și supt acela al coloritului și, nu mai puțin, al tehnicii, aceasta se datorește mai mult decît indiferenței oficiale: unei adevărate conruperi prin albumuri idioate, pe care le aprobă lipsa de gust a îmbogățitilor cu hurta.

Puteam expune. Puteam s'o facem chiar onorabil. Am fi biruit, sînt sigur, pe atîția cari se cred mai tari ca noi. Fiîndcă nu e vorba de cantitatea producției, nici măcar de o desăvîrșire tehnică a ei, în fasa de astăzi a acestei arte, cînd problema noutății pasionează pe toți, *de sugestii inedite, de îndrumări cu totul noi. Și ele pot porni ae la noi.*

Față de reaua-voință a Statului, Fundația Carol a voit să fim de față măcar printr'o expoziție de pictură, modernă și, întru cîtva, retrospectivă. În cursul vizitei sale la Paris, Prințul Carol s'a înțeles în această privință, în primitoarea casă a acelui pictor de mare notorietate care e d. Stoenescu, cu bunul prieten pe care-l avem în domeniul frumuseței, d. Focillon. Elocventul profesor de Istoria artelor la Sorbona și-a asociat pe Léonce Bénédite, a cărui neașteptată moarte în ajunul chiar al deschiderii expoziției de la Jeu de Paume a fost o durere pentru noi, și pe prietenul și ginerele acestuia, d. Dézarrois, directorul uneia din cele două mai răspîndite reviste de artă din Franța.

S'a cerut și colaborarea Comisiei Monumentelor Istorice. Acordată fiînd bucuros după luarea garanțiilor necesare, entusiastul secretar al Comisiunii, d. Virgil Drăghiceanu, descoperitorul monumentelor de la Argeș, s'a pus pe lucru ca să adune, din colecția însăși pe care o păzește, ca și din biserici. e-

lemente caracteristice. D. G. Balș a consimțit să întovărășească acest transport, adăogînd zelului d-lui Drăghiceanu autoritatea sa științifică în general recunoscută. Astfel s'au găsit la Paris, în Maiu trecut, alături cu o colecție de artă populară, prețioase documente ale vechiului nostru meșteșug în toate ramurile: fresce, icoane, lucrul în lemn al catapitesmelor, sculptura în metal a crucilor și ripidelor, țesătura luxoasă a perdelelor de mormînt și a vestimentelor preoțești.

Indată ce acest tezaur a fost revelat criticilor de artă din Paris, activitatea de secole a poporului românesc în acest domeniu s'a impus atenției respectuoase a tuturor. S'a simțit imediat că aici nu e copia servilă a Bizantinilor din ultimele timpuri, decalchierea procedeelelor obișnuite de călugării de la Muntele Athos, că în forme care par străine trăiește firea originală a unui popor adevărat. Niciuna din manifestațiile noastre în ultimul timp nu ne-a ridicat mai sus în stima judecătorilor competenți și fără părtinire decît această prezentare a «bucăților alese» din vechea noastră trudă pentru frumos în domeniul sacru al Bisericii.

De aceia am ținut ca părțile prietenilor noștri franceși să fie înfățișate aici largului public căruia i se adresează această foaie.

Dar, odată cu această biruință netăgăduită a datinei naționale religioase, s'a petrecut un fenomen care trebuie să ne întristeze numai momentan, fiîndcă din tristele constatări de azi poate veni învățătura pentru mîni.

Venind după orice altă dovadă asemănătoare din partea altui neam, arta noastră istorică ar rămînea imposantă. Nu e același cas pentru arta actuală.

Expoziția românească în acest domeniu vine după aceia

a Belgienilor, Poionilor și Elvețienilor, cari au cu totul altceva de prezentat. Mari școli de pictură și de sculptură s'au format la aceștia și sînt cunoscute de mult pretutindeni. Artiștii noștri cei noi n'au încă puțința de a celebra suta de ani de cînd s'au desfăcut dintr'un tipic de veacuri. Cu toată căldura cu care a fost prezentat marele Grigorescu de un distins critic de artă englez, el însuși e un nume cu care cineva e prea puțin deprins în străinătate. Ca și la Veneția, la Paris nu-și dau samă privitorii nici de adevărul impresiilor lui de natură și de oameni, nici de extrema delicateță cu care ele au fost păstrate. Alții sînt cunoscuți ca niște camarazi parisiensi, de la cari nu se așteaptă o nouă inspirație. Se cunosc influențele ce s'au exercitat asupra lor, și se trece mai departe. Apusul se regăsește în aceste pinze, și el are numai grija să le claseze în prețuirea sa.

De ce nu s'ar relua legătura cu ceia ce de la primul moment a cîștigat prețuirea străinătății? De ce nu ar face arta de azi un pas în urmă pentru ca încă mai puternic să se arunce înaintea pe calea arătată de orice formulă? *De ce nu ne-am renaționaliza după ce am văzut că alții nu ni cer ceia ce sînt ei înșii?*

Suflet pribeag

*Amurg, păstor de vremuri, coboară pe irugă
Și fulgeră pe cimburi la turmele de stele
Din cîrja-i de lumină cu raze de oțele...
Iar turma speriată pe cîmp o ia la fugă
Și oile de aur impresură Bugeagul
Pe cînd sub zări Amurgul își fulgeră toiagul.*

*Pe cîmp urzește luna de-argint albastua-i natră
Și țese strecătoare din fir de ierburi coapte
Să-și strecure pe cîmpuri piraiele de iapte...
Depart, hăt, departe, în noapte cinii latră:
Hau-hau — țihnind la lună, urlînd sinistru 'n noapte
Și, răspunzînd din cîmpuri—hau-hau—ecoul latră...*

*Cînd focul dela stîna în licăriri se stinge,
Iar luna își aprinde jăratecul în vatră,—
Noi ascultăm în noapte cîmpii cum latră...
Și-o frică neînțeleasă în suflet se prelinge
Și un hor de groază de spate ne apucă
Și părul supt căciulă se urcă 'n cap măciucă...*

*O, suflete sălbatic, ce te'nfiori și tremuri
În noapte la auzul pustiilor cum latră,
Au nu-ți cunoști ecoul trecutului din vremuri,
Pe cînd erai o fiară în peștera de piatră?
Dar sufletul n'aude! Vrăj:it de pacea multă.
Ecou 'n zări cum latră în noapte, et ascultă...*

*Și, adîncit în noaptea mislerului din mine,
Adulmecînd în suflet pustiul vieții mele,
Ascult cum latră 'n mine durerea ca un ciine,
Țihnind—hau-hau—la lună, în nopțile cu stele
Privind stingher la stele, cu sufletu-mi-pribeagu
Ascult, ascult în noapte lătratul ei sinistru,
Si chiuu de durere, înfiorînd Bugeagul,—
Si chiotu-mi suspină dru munți și pin' la Nistrul...*

Ion Buzdugan

Expoziția de arta română

dela Paris

Cînd eram mici și ni se arăta pe o hartă Sud-Estul Europei, zăriam printre munți încălțiți un mozaic de State cu nume pitorești, unde se găseau chiar „principate”. Ca adolescenți, credeam de bună samă că industria țerilor acestora slujia cu deosebire să procure din bielșug libretiştilor prinți încălțați cu cisme roșcate, în cap cu căciuli de astrahan cu pene, încinși cu iatagane turcești pe care erau incrustate inscripții creștine. dueliști ex celenți și dănuitori fermecători.

Răsboiul însă se însărcină să ne învețe geografia.

Și acum, cînd privim aceeași hartă, vedem o țară întinsă, bine așezată într'un cadru natural solid rotunjit: România. E nevoie să cunoaștem mai bine această veche și îndepărtată tovarășă a Occidentului latin.

Dacă nu putem pretinde să știm bine felurile nenorociri, jocul revoltelor fericite și al apăsărilor triumfătoare, căroră în decursul veștelor ea li-a fost cînd eroina, cînd victima, cel puțin ne stă în

putință să ne facem o idee sintetică, aproape justă, despre geniul ei. Nimic n'ar fi putut să ni-o îngăduie mai bine decît expoziția de artă românească veche și modernă, de curînd organizată în salonul Jeu de Paume dela Tuileries, o anexă a muzeului Luxemburgului.

Așa dar e adevărat; felurile elemente etnice, strîns unite, cari alcătuiesc în stîrșit actuala Românie, au un trecut comun, aspirațiuni unitare bine determinate. Le-au exprimat prin arta lor, pe care cultura noastră, aproape exclusiv latină, n'a cunoscut-o până astăzi.

Arta aceasta prezintă un caracter tradițional și cu deosebire viu,

așa de răzvrătit la influențele estetice de origină păgână, încît ne silește să ni revizim convingerile pe care le căpătaserăm așa de ușor. Reiese mai întîiu din această expoziție atît de bogată în învățăminte că noi cunoaștem foarte rău descendența, ramificațiile infinite ale artei creștine ieșite din Bizanț. Despre ea știm numai din vechime, de pe vremea lui Winckelmann și a lui Quatremère de Quincy.

Renașterea, această deșteptare a curiozităților arheologice, a trezit în Occidentul nostru amintirile acelei vrste de aur care fu pacea romană. Strămoșii noștri din secolul al XVI-lea au oropsit dintr'odată goticul, împins poate pe vechi obirșii autohtone de-a lungul dărmăturilor Imperiului, ale Imperiului fericit, tutelar provinciilor, ziditor, constructor de drumuri largi, generator de increderi. Dela Parthenon la școala din Pergam, delatemplul lui August la arcul de triumf al lui Septimiu Sever, delamarele templu dela Baalbek la Palladio, delatemplu la marele palat din Champs Élysées, găsim o continuitate de tradiție, care poate fi considerată, după dispoziție, ca splendidă sau ca netrebnică.

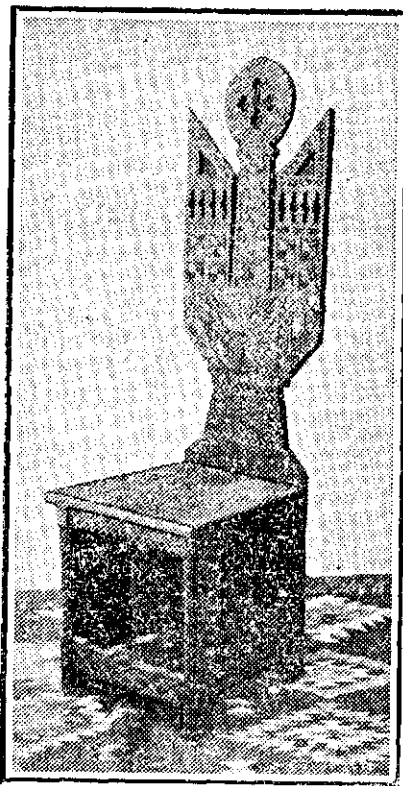
După pilda Aticilor, din cari ni-a plăcut să facem cei mai prețioși strămoși ai noștri, noi numim barbar tot ceia ce nu primește să se supună acestei păreri, și-l nesocotim.

Nedreaptă naivitate. Lăudăm la noi atita supunere și ridem Orientul apropiat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (intr'odată epocă în care de altmîntrelea stilul nostru Ludovic al XVI-lea nu se hrănea decît din anticul latin) caracteristicile adînc săpate ale întreitii ei obirșii, creștină, asiatică și bizantină?

N'ar fi mai bine să constatăm că regiuni imense au construit, au brodat, au zugrăvit opere ale căror variațiuni nu iese dintr'odată restrînsă gamă; că un întreg idealism, foarte particular, le-a călăuzit pe o cale uimitor de constantă și că a sosit vremea să vedem în Bizanț, ca și în Parthenon, un isvor minunat de îmbielșugat și de gustos, la care se adapă chiar și astăzi uriașe trupuri etnice.

Vom găsi în această expoziție mobilă liturgică, icoane datînd dela sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, care au păstrat un extraordinar caracter de arhaism.

Cite odată, în ornamentația pleto-rică a unor broderii, printre

Scaun cu spătar „furcă“.

Desemn Miertoiu.

sumptuoasele ieșituri pe care se imprimă placa de argint aurit a icoanelor, veți găsi printre pătrățelele țintuite, romburile sau frunzele bizantine un fel de ornamentație care aduce cu mătășurile cusesute venețiene. Aceasta e toată concesia la aportul occidental. Un savant foarte specializat în această chestie ar descoperi pe ici pe colo influențe sîrbești sau turcești, ori venite din Fanar cu acea minunată și mercantilă aristocrație de Greci „ieșită“—spune d. André Focillon în remarcabila sa prefață la catalog—„din acel ciudat ghetto e-lenic din Constantinopol, Levantini de finanță, copiind în curțile lor strimte ierarhia complexă a Imperiului bizantin, al căror continuator li place să se creadă.“

Și, totuși, vom fi uimiți cu deosebire de omogeneitatea ansamblului, de acel aer de familie care-l împodobește și-ntruchipează. Acele mari fre sce din secolul al XVI-lea care ni arată pe Vodă Mircea-cel-Bătrîn, pe Sf. Iacob al Persiei, pe Sf. Nestor și care provin din biserica episcopală dela Argeș, sint pline de o poezie înălțătoare și înfrigurată, splendid accentuată. Parc'ar fi figurile de pe niște enorme cărți de joc. Acele picioare lungi încălțate, acele degete stilizate, numai curbe și fără

falange, acea lincezeală îngrijitoare și maiestooasă uitată la prînzii noștri din Occident dela decadenta Carolingienilor, o regăsim aici încă nouă, pe cită vreme Primitivismul stă să cadă la Fontainebleau.

Aceste personaje rigide și încoronate, acești sfinți războinici înzăuați ca legionarii unui Aetius, chipurile acestea cu trăsături gravate, cu cărnuri ca afumate în cadeliță, cu ochii măriți și cerniți ca de grijile unui Apocalips fără sfîrșit, au un stil, un fel de înaripare ascuțită și teribilă. Nu iau drept pildă decît pe acel prea frumos și gînditor Arhanghel Mihail, cu platoșa lui ca făcută din pene și, pededesuptul aripelor, mantia strîmtă care se indoaie și se frînge în zigzaguri de fulgere.

Adesea simțul oribilului mină pe artist cătră reprezentări și mai arbitrar. O tăiere a capului lui Sf. Ion Botezătorul, provenind dela mănăstirea Văcărești și care este datată din 1722 (un an după moartea lui Watteau!), face din sfinț un monstru înspăimîntător și vrednic de milă: supt pielea verzuie a spinării apar, înmulțite în afara oricărui adevăr anatomic, cercurile coastelor și metaniile vertebrelor, așa cum au morții îmbălsămați, dar nu descarnați, ce se văd în danțurile macabre ale secolului al XV-lea la noi. În fundul panoului, un soi de muscă cu aripi rotunde făcute dintr'un relief în argint în formă de potcoavă. E capul sfințului oferit ficei lui Ierodiadei și care e nelipsit de nimb. Chipurile călailor au o slăbiciune nervoasă, o musculatură convulsivă ca la Signorilli.

Prețioasele lucrări făcute din stofe, din mătasă, din fir de aur și de argint, n'au mai puțină fineță tragică.

Se poate vedea o perdea de mormînt în mătasă roșie din 1476: portretul Doamnei Maria din Mangop, soția lui Ștefan cel-Mare. Umflătura lividă a acestui chip cu ochii închiși, indicați numai prin semicercul pleoapelor, cu nasul redus, cu gura mică și gâlcevitoare, spune toată mărșă realistă, totdeodată macabră și cu desăvirșire Smerită a înmormintărilor regești. Printr'odată intimplare patetică, mătasa care forma chipul s'a zbîrcit pe ici pe colo și, supt pielea aceasta crăpată, fondul de mătasă roșie apare în lungi despicături purpurii, ce par să ni arate, începătoare, grozavele metamorfoze ale mormintului.

Mai uimitoare încă sunt perde-

lele așternute peste sarcofagele datînd din secolul al XVIII-lea, unde, printre largi semne ideografice arătînd puterile personajului pe care-l încunjură, se desprinde silueta cu tendințe realiste a aceuia ce doarme supt această splendoare brodată. Cea mai extraordinară din aceste perdele este aceea care arată pe Vodă Ieremia Movilă. Enorm, facturat ca un obuz de tun scurt, se prezintă aproape din față în mantia lui înțepenită rebrodată cu frumoase motive florale; mina ridică puțin sabia cu garda tătarească; o extraordinară căciulă de blană cu un prețios surguciu în față, prins cu o copcă cu piatră ca rubinul, pleacă ascuțită de-asupra unui obraz gras, virit în greoaia dalmatică și încadrat pînă la ochi de o barbă neagră: desennul schematic al picioarelor cu călcîiul răsucit, puternicele contraste ale lividităților și ale colorațiilor strigătoare, arabescul basilicelor, al arborilor al florilor imprăștiate în jurul acestei uimitoare siluete îi dau un aspect minunat modern, s'ar zice al unui Matisse datînd din 1905 și mai evocă și alte nume.

În cele citeva pagini ale prefeței sale așa de poetice și de savante, d. Henri Focillon spune: „Pe umerii aurii ai lui Ieremia Movilă, pe statuia sa de aur, în poleiala eadrului prețios, *apare un chip ca al lui Cranach*, un soi de Frederic Magnanimul de pe plaurile Moldovei, puternic, indelat. cu barba neagră, de o izbitoare frumuseță.

Afla-vom oare printre actualele lucrări ale României continuarea acelei arte mistice și sonore, a celui realism de impresiune așa de grav și cu toate acestea așa de pitoresc? Da, în lucrările populare, în acele broderii delicate unde rigooarea geometrică a motivelor e iudulcătă de armonioasa simplicitate a tonurilor și a materialului întrebuițat. Unele din aceste cămeși ce se pot vedea în cele două vitrine din prima sală, făcute din in tranic, dar candid și fără greș, au un farmec nesfîrșit, te fac să gîndești la savoarea pinii calde, îți evocă veselele cîntece ale fetelor. Da, în rusticitatea aleasă a ceramicelor. Nu, în pictura propriu-zisă. Acolo nu există prelungire, nici tranziție între arta făcătorilor de icoane, fideli pînă la 1850 tradițiilor ce am enunțat. zugrăvite abia în secolul al XVIII-lea cu o ușoară influență italiană în felul lui Carlo Dolci.

Dar să reluăm vechile noastre manuale de bacalaureat. Lovitura de trăsnet dela 1848 se aude pînă în fundul Europei. La semnalul acesta, Vodă Cuza se folosește de o tresărire a conștiinței naționale românești și înfăptuiește unirea Principatelor Moldovei și Munteniei. Atunci artiști români ca Teodor Aman au venit în Franța și și-au asimilat libertățile artei noastre occidentale. Pictori dela noi le jalonase calea în sens invers: Liotard în secolul al XVIII-lea, dar mai cu samă în 1837 Raffet, în cursul „Călătoriei sale în Rusia meridională” publicată de Gihaut; Michel Bouquet, al cărui „Album Valaque” a fost litografiat de Ciceri și despre care biblioteca din Cluj conține—ne arată d. Ioan Cantacuzino în excelentul și foarte scurtul studiu ce însoțește catalogul—crochiuri; pictorul Dessin, pictorul Doussaut.

Teodor Aman, care fu elevul lui Drolling și al lui Picot, acești davidieni intirziati, făcu frumoase portrete în care se ghicește parcă influența lui Courbet, dar mai cu samă a lui Couture și chiar a lui Ricard, acest mediteranian nostalgic. Aman e reprezentat în această expoziție printr'un mare portret în care se răsfață romantismul oficial al gravului și frumosului lui chip. Pe urmă iată-l pe Grigorescu, a cărui viață începe ca aceea a unui Fra Angelico al Carpaților, se continuă la Barbizon lingă Millet, Rous-

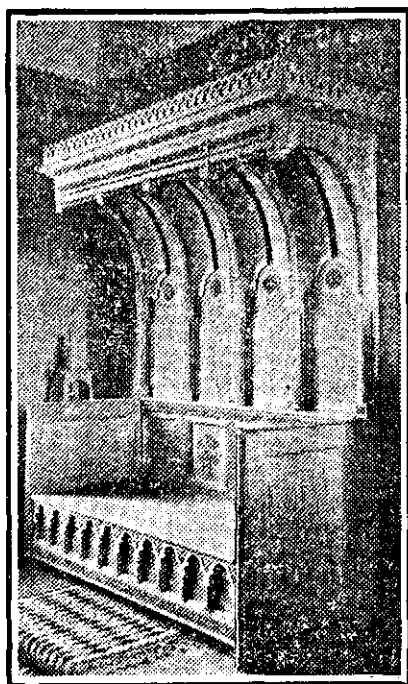
seau, Diaz și se sfîrșește în cea țarină românească căreia i-a adorat pururea simpla și dulcea frumuseță.

Alături de el, Andreescu duce o viață și dovedește un talent oarecum paralele. Ei au stră'uciri vii și nuanțate în reprezentarea florilor, a țăranelor, a liniștitelor colibe. Dulceața rasei lor raționaliste, ale cărui cîntece cîntesc mai mult dragostea și pe April decît ciocnîntul armelor sau mindria răzbu-nărilor, îi pecefluiește pe de-a întregul. Grigorescu a murit în 1907; mai toată opera lui, evacuată în vremea răshoiului la Moscova, se poate vedea astăzi, dar nu în România. Impresionismul propriu-zis, acela al lui Claude Monet, n'a influențat pe niciunul din acești pictori, la cari trebuie să adăugăm pe Luchian, mort în 1916. Lărgimile de execuție ale unui Theodore Rousseau, impresionismul măgulitor al unui Daubigny unit cu sensibilitatea mai intelectuală a lui Millet, conveniau prea mult sentimentului și gustului lor natural.

Și printre cei în viață vom găsi însemnători dibaci de tipuri populare ca Steriade, portrețiști subtili și fermecători ca Stoenescu, a cărui tehnică ne pare destul de apropiată de aceea ce întrebuițează acel incintător pictor slav ce se numește Olga de Boznanska; un fel de idealism dezolat la Tonița, al cărui „vagabond” prezintă o scriere analitică, desprinsă, în care se ghicește ca alipită o inspirație foarte locală, amintiri poate de fresce românești de prin secolul al XV-lea; o inteligentă adaptare de pilde cézanniene în natura moartă a lui Teodorescu Sion; în sfîrșit schițe foarte originale, după tipuri populare, în lumini savant neutre, în care siluetele imprumută o mare valoare de caracter, de Iser.

Printre sculpturi, trebuie văzut „capul de femeie” al lui Călinescu (mort de curînd), al cărui caracter poetic și pasionat poartă de mînune pecetea rasei sale; „bustul de fată” de Irina Codreanu, în care am crezut că găcim influența lui Brăncuș, cel mai inspirat poate din sculptorii ziși cubiști, Român dacă nu mă'nșel, și pe care sint foarte surprins că nu-l văd aici; „Centaurul și Herculele” lui Jalea, în care amintirea lui Rodin modificat în unele manifestări de exemplul actual al lui Bourdelle imi pare cam prea vizibil.

Neavînd să dărîme la ei niciun fel de academism oficial, artiștii români n'au avut acele mîni reactive din care au născut la noi săl-

Divan.

Desenn Mirloiu.

batecii din 1905 și unii din cubișii noștri, Arta lor incantătoare și potentă rămâne credincioasă reprezentării mai ales obiective a unei naturi pline de dulci atracții și a cărei sevă liniștitoare țighește din toate aceste opere. În acest chip, ca să cinte frumusețile pământului

lor, artiștii români rămân, în afară de orice, în tradiția îndrăgit naționalista care face din ei una din ramurile cele mai seducătoare și mai omogene în familia artistică a Europei.

R. R.

(*L'Europe nouvelle*)

Pictura modernă

de profesor dr. IOAN CANTACUZINO

Școala de pictură românească e de formație recentă. Abia dibuind spre mijlocul veacului al XIX-lea, mărginită numai în decurs de cincizeci de ani la câteva rare individualități artistice, ca deabia de vre-o treizeci de ani încoace să asistăm la repede ei înflorire. În evoluția ei nu se leagă de nici o tradiție picturală care să fi existat pe însuși pământul țării noastre; nici o formulă de școală nu i-a prezidat dezvoltarea. Aman, Grigorescu și Andreescu sunt precursorii și întemeietorii unei mișcări artistice care dobândește din zi în zi o putere și o diversitate cât mai mare.

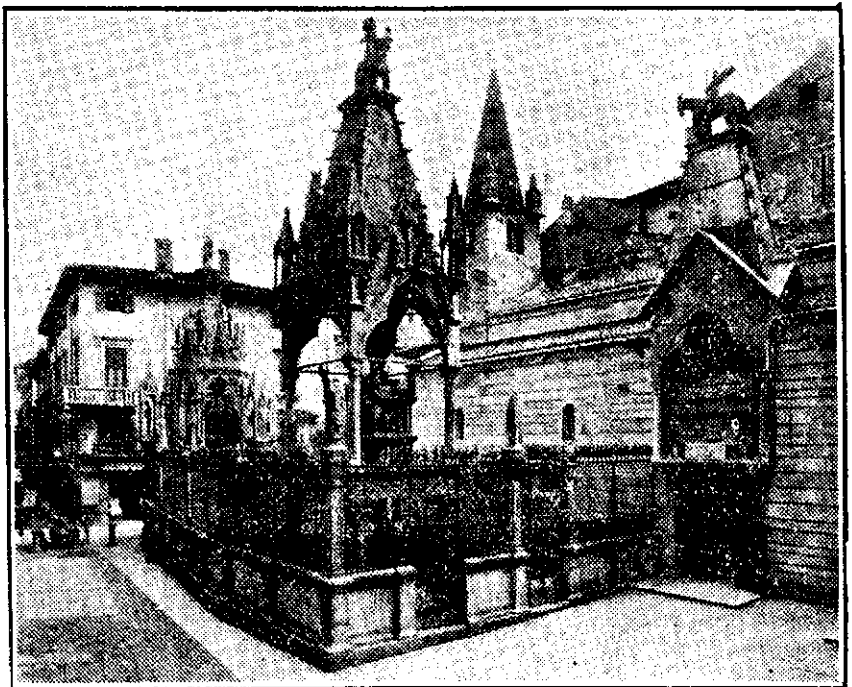
Înainte a acestei epoci așa de apropiate, arta de a picta nu era exercitată în România decât de pictorii de icoane și decoratorii de biserici cari se țineau de tradiția bizantină, atinși însă, cu începere din secolul al XVIII-lea, de oarecare influențe italianizate. Între acești artiști, cea mai mare parte anonimi, încătușată în expresia artei lor de severe tradiții iconografice și școala plastică apărută către 1840, domnește un hiatus enorm; sunt ca două lumi deosebite, aproape fără legătură una cu alta. Gândind, și analizând lucrurile mai de aproape, am găsi poate în arta acestor vechi decoratori mai multe legături între arta lor și arta succesorilor lor moderni care să stabilească un fond de sensibilitate comună. Alături de înfățișări de sfinți sau de scene scoase din cele două Testamente, în care un studiu critic mai atent ar îngădui fără îndoială diferențierea feluritelor școli și influențe, e important să notăm în special o categorie de compoziții mai rare și care reprezintă pentru istoria picturii noastre un mare interes, este vorba de portretele ctitorilor încunjuțați de familiile lor. Ele datează uneori din secolul al XVI-lea, însă mai adesea de prin

veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea și împodobesc pronaosul unui mare număr de biserici din România; aceste portrete de o factură frustă și rigidă sunt mai totdeauna caracterizate printr'un realism totdeodată grav și naiv; elementul teatral sau melodramatic lipsește cu desăvârșire; impresia e serioasă și directă; din grupul compact de personaje cari compun ansamblul unei opere se desprinde un sentiment de hotărârită forță morală. Aceste trăsături elementare exprimă una din înfățișările caracteristice ale artei populare românești și nu trebuie de loc să fie pierdute cu vederea, la alcătuirea unui studiu istoric și psihologic atent al dezvoltării picturii în România.

Din toate astea nu rămâne mai

puțin stabilit că mișcarea pictori-cească modernă s'a născut de-abia de ieri de-alaltăieri și că a evoluat cu o repezițiune surprinzătoare. Aparenta spontaneitate a acestei geneze nu poate fi înțeleasă decât punând-o în legătură cu însesi împrejurările cari au prezidat la re-nașterea națională în România.

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate al veacului al XIX-lea s'a produs în țările române o puternică desteptare a conștiinței naționale, — care a dus la unirea principatelor Muntenia și Moldova sub domnia prințului Cuza în 1859, iar în 1919, ca o consecință a ultimului războiu, la reconstituirea integrală a națiunii românești într'un singur stat, prin revenirea la patria mamă a Banatului, Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei. În toate momentele acestei îndelungate dramei istorice, Franța, prin influența ei intelectuală și prin ajutorul ei efectiv, a jucat unul din rolurile cele mai însemnate. Între 1830 și 1860, fu o năvalnică revărsare de nouă vitalitate care s'a întins în toate domeniile de activitate politică, socială, intelectuală și estetică; viața profundă a nației române a fost renovată cu desăvârșire și aceasta într'o scurgere de timp foarte scurtă. Această întoarcere exuberantă la viață, urmând unei

Mormîntul eruditului Scaligeri dela Verona în stil italo-gotic la 1300.

lungi perioade de asuprire, a fost însoțită de un pelerinaj în masă al tinerilor intelectuali români în Franța, spre care îi atrăgeau irezistibil de puternice afinități de rasă și de sensibilitate comună. Și, dacă frumoasa și muzicala pleiadă de poeți români cari s'au făcut cântăreții armonioși ai acestei renașteri, s'au născut din vechile comori legendare și poetice ale poporului, adăpindu-se ca dintr'un izvor nesecat, numai datorită contactului direct cu arta franceză s'a născut pictura românească și s'au format cei dintâi artiști români. Minune a acțiunii civilizatoare a Franței, care stimulează, subțiază și învântește adâncul vieții individului, ori de unde ar veni el, fără ca să-i subjughe personalitatea și nici să-i deformeze propria originalitate — pictorii români cari au primit în Franța inițierea artistică și și-au afiat gustul și judecata, au știut totuși să păstreze calitățile firești cari dau poporului român fisionomia lui proprie. Aceste calități așa de fine, și cari în unele privințe se apropie de multe calități franceze, se regăsesc în cele mai diverse manifestări ale artei populare în România, fie că e vorba de muzică, de poezie sau de artă decorativă; subtilele broderii lucrate de țărancele române constituiesc una din expresiunile cele mai desăvârșite ale acestor însușiri caracteristice ale poporului nostru. În cântecele sau istorisirile sale poetice, cînd pecetluite de un sentiment de pătrunzătoare nostalgie, cînd brodate pe o temă umoristică sau dragălaș zeflemisitoare, țărănul român, cînd nu cîntă dragostea și sbuciumările ei, proslăvește pădurile, apele, florile și frumuseța lucrurilor. Îi plac colorile frumoase, nuanțele fine și delicate, motivele subtil-geometrice ansamblurile armonioase și discret rînduite; îi plac ideile clare și eleganta formelor. Accentele războinice sau cele cari sîi inspire ura, aproape că lipsesc din cîntecele sale. Spiritul său evită prisosul, îi place măsura. Operele pictorilor români nu se puteau lipsi sînu păstreze o diră din trăsăturile cele mai deosebite ale sensibilității populare.

Deci nu-i deloc uimitor, că, în urma acestui lucru, pictura de peisaj și aceea a florilor ține în școala plastică românească locul cel mai de frunte, iar pictorul român este înainte de toate un colorist îndră-

Biserica Șcheilor Brașovului. Ușile împărătești din paraclisul din stînga. Cluj

gostit de fine armonii și valori delicate. Dacă chiar dela nașterea școlii plastice românești s'a statornicit printre pictorii noștri tradiția să se ducă să studieze în Franța, să mai notăm că, pe de altă parte, citi-va artiști francezi au poposit în România, printre anii 1837 și 1860 și că au lăsat în trecerea lor prin această țară amintiri cât se poate de interesante. Raffet în 1837, Michel Bouquet puțin mai târziu și în fine Doussault și Dessin au lucrat pe aci unul după altul, lăsîndu-se prinși de viața înaltei societăți bucureștene și țărăne.

În timpul sederii sale în România, Raffet a litografiat cîteva planșe admirabile cari fac parte din „Voyage dans la Russie méridionale” publicat la Gihaut; Michel Bouquet, în afară de al său „Album valaque”, ale cărui planșe desemnate de el fură litografiate de către Ciceri, a mai lăsat, ca o urmă a sederii sale în România o serie de foarte multe desemnuri, în parte înedite, și păstrate la Biblioteca universitară din Cluj; amintim, pentru mai multe amănunte, interesantul studiu publicat în limba ro-

mână de către domnul Oprescu, profesor la Facultatea de Litere a universității noastre transilvănene.

Nu ni s'a părut deloc nefolositoare notarea acestor din urmă fapte; ele constituiesc unul din aspectele influenței franceze asupra dezvoltării picturii în România.

Obiceiul să-și facă portretele, a fost introdus în familiile românești, pe la sfîrșitul veacului al XVIII-lea; artiștii cărora li se încredința lucrul acesta erau pictori străini, în trecere sau chiar statornicii în țară. Liotard poposi și el cîteva vreme în provinciile dunărene; un oarecare număr de portrete nesemnate, dar care par să fie de mîna lui, sunt astăzi proprietatea familiilor românești.

Cei cari mai pictară portrete în România pînă la 1848 au fost de căpetenie pictori austriaci, aparținînd școlii vieneze sau — mai rar — Levantinii de origine constantinopolitană. Rosenthal e unul din cei mai cunoscuți dintre artiștii aparținînd primei categorii; Levaditi, care pictă numeroase portrete în familiile moldovenesti, aparține celei de a doua. Ar fi de făcut un interesant studiu asupra acestor

portretişti străini, imigrați în România de prin țările vecine, pătrunși din depărtare de influența lui David și Ingres, și cari n'au fost întotdeauna lipsiți de talent.

Printre ei nu se văd de loc Italiani, cu toate că aceștia din urmă au călătorit dese ori în Polonia în tot cursul secolului al XVIII-lea, lăsând în urmă-le numeroase portrete. De asemenea, nu se găsesc nume românești; școala picturală românească era cu desăvârșire inexistentă în prima jumătate a secolului al XIX-lea; un artist original din Brașov, Lecca, unul dintre primii Români cari, pe la 1840, a pictat câteva portrete, cu o artă rudimentară și de-abia cioplită; tot în rindul acestor rari primitivi poate fi trecut și Bardasare Panaitescu, imagist naiv, care a decorat câteva biserici și a colorat câteva scene imprumutate din istoria națională. Nimic nu anunța pin'aci, pentru pictură, vremurile noi cari se pregătesc. Tătăărăscu care, tot cam în epoca cea, fusese să studieze pictura în Italia, aduse oarecare îndemănare meșteșugărească; a decorat mai multe biserici cu picturi de un gust puternic italianizat și fără nici un pic de sentiment religios.

Iată-ne ajunși în anii cari pe cadă imediat evenimentele din 1848; în țările de limbă românească spiritele sunt în fierbere; imbulzeala Românilor către școlile franceze a început să se producă; tineri și arzători patrioți aduc din Franța, odată cu spritul de emancipare, voința de acțiune și voința de organizare a libertății; provoacă și dirijează mișcarea mărească de la 1848 pînă la 1859, care a întemeiat România nouă. Exodul acesta al intelectualilor români spre Paris a făcut să iasă la iveală unele vocațiuni de pictori și a pecetluit nașterea școlii picturale românești.

Și seria o deschise Aman, al cărui portret pictat de el însuși în 1853 figurează în expoziția noastră. Teodor Aman a lucrat în atelierul lui Drolling și în cel al lui Picot, apoi s'a statornicit în București, unde foarte numeroasele și variatele sale opere pe care le-a lăsat sunt în mare parte expuse în propria lui casă, pe care Statul român, devenind legatarul pictorului, a transformat-o în muzeul Aman; a pictat portrete, scene istorice comandate de către Stat, scene

de „genre“, țărănești, colțuri de țară, grupuri în parcuri sau grădini, opere fără mare personalitate în factură, de un colorit în care, cu toată acea asprime în execuție, influența lui Delacroix și a lui Thomas Couture se simte la fiecare clipă, sincere însă și mai ales vioale. Portretele, de o execuție în general rece și minuțioasă, mărturisesc cu toate acestea un sentiment just al fizionomiei individului și un gust real în rinduirea accesorilor.

Câteva din marile compoziții ale lui Aman, foarte îngrijite, pictate cu o nesfârșită conștiințiozitate și exactitate, reproduc credincios unele scene din istoria contemporană, așa de pildă, aceea a ședinței istorice când a fost proclamată Unirea Principatelor, în 1861; personajile cari intră în compoziția acestor tablouri sunt portrete exact pictate; aceste opere prezintă, din acest punct de vedere, o valoare documentară foarte mare.

Aman n'a fost un mare pictor; n'a fost chiar întotdeauna un bun pictor; a fost însă un artist convins, avînd un respect absolut față de arta lui, și influența sa asupra destinelor școlii plastice românești a fost considerabilă, din însăși pricina acestei seriozități, ce o aducea în îndeplinirea misiunii sale. Și într'adevăr tot el a fost acela care, între anii 1860 și 1864, a fondat în București Școala de Arte Frumoase și a inaugurat, încă de la început, o tradiție de relații urmate și azi între noua instituție și Școala de Arte Frumoase din Paris de către Școala lui Aman ca să studieze pictura a fost domnul Mișea, care s'a consacrat mai tirziu aproape numai picturii de portrete și care conduce în momentul de față la București școala, astăzi înfloritoare, pe care o inaugura cîndva ca elev.

Aman ne-a lăsat un oarecare număr de aqua-forte. Cea mai mare parte din ele dovedesc o mare siguranță în desemn și netăgăduite calități de portretist cari se manifestă aci într'un fel mai puternic poate decît în pictura lui; unele portrete gravate de către el cu o trăsătură hotărîită, ușoară și adesea spirituală, sunt excelente opere care îl așează pe autorul lor în rindul celor buni aqua-fortiști ai epocii sale.

În fond, Aman a fost mai cu seamă un elev conștiințios al școlii

franceze, ale cărei învățături le urmă și după întoarcerea lui în România; n'a putut niciodată să se desberde de o oarecare latură „imagistă“, care, la el, pare mai ales legată poate de o lipsă de cultură generală; arta lui e lipsită de spontaneitate și în orice caz n'aduce nicio notă specific românească, nici măcar în sentimentul de interpretare, dacă nu în alegerea subiectelor.

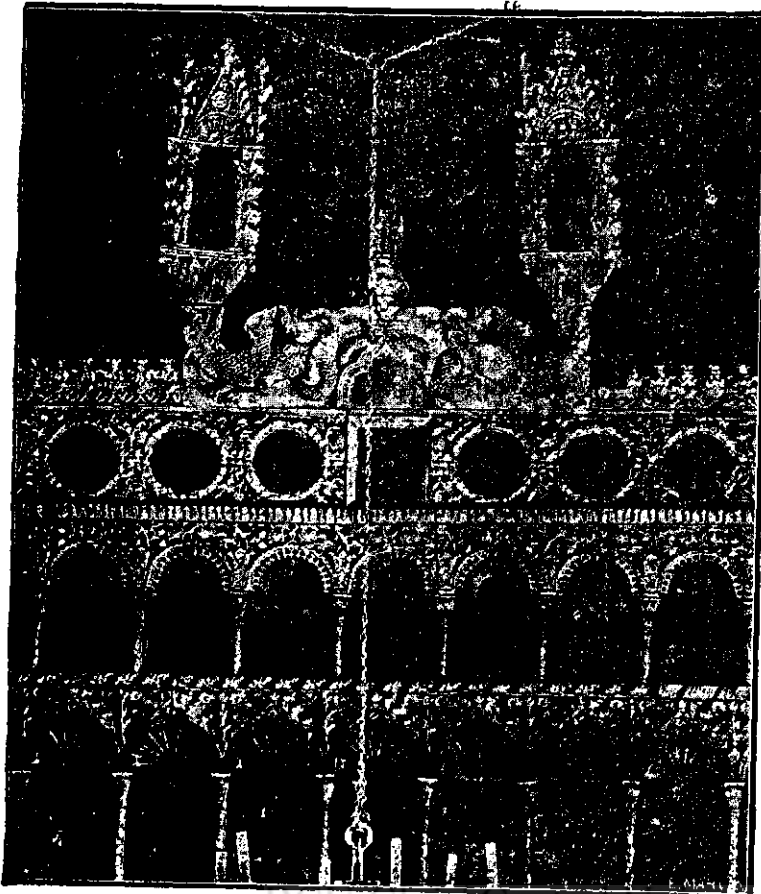
Publicul românesc, atît de simțitor față de poezia populară și de farmecul ei particular care se desprinde din pămîntul țării sale, a simțit și a recunoscut, dimpotrivă, în Grigorescu pe poetul care a știut să cînte sufletul românesc și să exprime, frumuseța subtilă a peisajului românesc în ceea ce are el mai pătrunzător, mai adînc, mai intim. Ca să-l judeci pe Grigorescu, care a fost dotat de altfel cu cele mai fine și mai delicate calități de colorist, ca să înțelegi admirația entusiastă de care se bucura în România nu trebuie să se uite niciodată punctul de vedere pe care l-am enunțat și care, uneori, le scapă puțin criticilor francezi chemați să-l judece pe acest maestru.

Grigorescu și Andreescu!

Două nume pe cari istoria picturii în România nu le va despărți niciodată! Și unul și altul s'au simțit irezistibil atrași către pictura de peisaj. Dotați cu o vie sensibilitate de coloristi, se întîlniră amîndoi la Barbizon, unde trăiră ani de zile în contact cu maestrul cari exercitaseră asupra lor o atracție fascinatoare.

Grigorescu s'a născut în 1838 dintr'o familie săracă de la țară; a debutat pictînd icoane. La douăzeci de ani, cu desăvârșire lipsit de o altă educație pictoricească decît aceea pe care o dobîndise din contemplarea operelor religioase ale vechilor „zugravi“ de biserică, el se închise vreme de trei ani în singurătatea mănăstirii Agapia, a cărei capelă o decoră, punînd în munca aceasta ardoarea și crezul artistic care, altădată, îi însuflețise pe vechii maestri ai picturii religioase în Italia. Retragerea aceasta voluntară a tînărului artist în umbra unei mănăstiri, în izolarea dealurilor împădurite ale Moldovei îl adînciră calitățile sale excepționale de observație și de sensibilitate.

A trăit în bucuria așa de gravă a creației spontanee. Acest adolescent neexperimentat, în lumea res-

Paraclisul din Măgureni. Tîmpla: partea superioară.

trînsă a minăstirei sale, a renovat picura bisericească, a impregnat de duioșie omenească figurile sfinților și ale sfințelor, a înlocuit rigidele figurații ale tradiției bizantine cu ființă de suferință și simțimînt, după modele luate dintre țărani și oameni simpli în mijlocul cărora trăia, fără ca vreodată, în compozițiile sale nimic teatral sau lumesc să vie să turbure seninătatea simțimîntului care-l inspira. Cu un desen foarte hotărît și mlădios aceste picturi dela Agapia emoționează prin umanitatea lor profundă; ele ar fi marcat o dată în evoluția picturii religioase, dacă pictorul ar fi stărut pe acest drum: așa cum sunt, stabilesc o interesantă trăsătură de unire, în persoana lui Grigorescu, între arta vechilor zugrăvi, cari au decorat bisericile din România și școala peisagiștilor noștri moderni, al căror maestru necontestat a fost Grigorescu.

Mihail Kogălniceanu, unul dintre oamenii politici cari au contribuit cel mai mult la formarea României noi, a făcut cunoștință cu Grigorescu la minăstirea Agapia; abilit de darurile excepționale ale

acestui tînar artist, îi procură mijloacele să plece în Franța.

La douăzeci și trei de ani Grigorescu a sosit la Paris. După o trecere scurtă de tot prin Școala de Arte Frumoase, însetat de aer, rezistibil, minat de pasiunea peisagiului și de nevoia de a lua contact natura, nevoie pe care o desfășurase în el viața dusă în singurătățile de la Agapia, curînd-curînd a părăsit atelierul școlii ca să evadeze în spre pădurea de la Fontainebleau unde, dela 1861 până la 1867, a trăit în intimitatea lui F. Millet, Th. Rousseau, Corot, Diaz și Ch. Jacque. Viața pămîntului! Sentimentul acesta atît de profund și atît de puternic care isvorăște cu strălucire din frunzișuri de pădure, din cimpuri în floare, din ape tăcute, din ogoare mănoase și din țărîni inundate de lumină, tot acest pantheism al naturii cari a impregnat admirabila pleiadă de peisagiști de la Barbizon, îi convenia de minune firii lui Grigorescu, și în special firii lui de român poet, cultul puternic simțit al lucrurilor apropiate de pămînt fiind totdeauna legate

de sensibilitatea poetică a poporului român.

În contact cu acești maestri, în mijlocul vieții libere de cîmp și de pădure, sufletul lui Grigorescu s'a deschis în largul lui; din această epocă avem dela el o sumedenie de studii și tablouri, încântătoare sau îndrăznețe, luminisuri, margini de pădure, pășuni înflorite, maluri de ale Senei, pictate liber și întotdeauna cu un foarte subtil simțimînt al valorilor colorate; în aceasta se constată impede influențe cari au avut înrîurire asupra lui și cari în unele momente l'au dominat; rînd pe rînd, Amintirile lui Corot și a lui Diaz apărea în pînzele sale dar, în mijlocul acțiunii dominante a acestor doi maestri, Grigorescu rămîne el însuși prin caracterul special al luminozității și bogăției sale. Pășunile semănate cu flori sau arse de soare iau la el o cădură și molesală de covor orientat, amestecate cu un nu știu ce vesel, aerian și fraged toideodată.. Dar în curînd îl cuprinsese nostalgia de pămîntul natal; „dacă ați ști ce frumoasă e țara mea!” le spunea el prietenilor care voiau să-l rețină. După cîteva ani petrecuți în Franța, Grigorescu s'a întors în România. Aci dădu el ce-a avut mai bun în sine; trăind retras, solitar, în afară de coterii, o viață simplă și gravă, închinată cu desăvîrsire cultului artei sale, vreme de patruzeci de ani, până în ultima zi a vieții, artistul nostru s'a dat bucuriei de a picta.

Grigorescu a știut să exprime cu o rară fericire fizionomia peisajului român: aspectele ce le mai felurite, motivele cele mai nuanțat și cele mai fugitive, pe cari i le oferea ochiului său pămîntul natal au fost notate cu dragoste, cu duioșie, cu hotărîre: intimitatea vizătoare și dulce a văilor însoțite dintre colinele noastre, splendoarea colorată a toamnelor, pătrunzătoarea poezie a întinșelor cîmpii mlăștinoase, albeata fluturătoare a drumurilor prăfuite pe cari, sub soarele de vară, care cu boi merg în pas egal, ca robii unei munci seculare, bălciuri țărănești forfofînd de vite și de oameni boi la arat, colturi de sate cu colibe rustice pierdute în stepă, margini de păduri în apus de soare, grupuri de nuci înflinzindu-și crengile înfrunzite pe coaste de dealuri ierboase, ciobani tineri la munte, fete sprintene de la țară, cu linii svelte, cu mișcări mlă-

diioase, cu siluetă elegantă, bătrine torcînd lina răsucită în jurul fusu- lui strămoșesc, toată gingășia și toată drăgălășenia ascunsă care se des- prind din lucrurile și ființele lega- te de pămînt toate, acestea Grigore- scu le-a pictat, a știut să le cînte pe pânză în armonii ușoare, colo- rate și luminoase, evocatoare și su- ggestive, niciodată aspre; impresio- nismul său, foarte deosebit, e născut din cel al lui Diaz, transpus însă în tonalitățile proprii ale peisajului românesc, în care atmosfera care învâluie obiectele se deosebeste a- dînc de atmosfera mai estompată și mai puțin vibrantă a regiunii Parisului.

Grigorescu n'a fost deloc un por- tretist în accepția stabilită a cuvân- tului, cu toate că a posedat un simț foarte sigur și foarte viguros al fi- zionomiei individuale, dovadă acel portret, direct și puternic, al celui „garde-champêtre” dela Barbizon, care înainte de războiu mai putea fi admirat în pinacoteca din Bucu- resti; i-a mai plăcut adesea să pic- teze, după femei tinere, schițe de un modelat catifelat și ales, de un farmec plastic totdeauna discret și captivant. Silueta feminină ocupa de altfel în opera lui un loc consi- derabil; expoziția noastră cuprinde o întreagă serie de frumoase desem- nuri în două creioane, adevărate desmnuri de pictor, în cari negrul profund se unește armonios cu ga- ma subtilă de cenușiu și care, mai bine decît orice descriere, vor spu- ne pînă la ce punct a știut să des- prindă grația plină de cîntec a li- niilor și armonia mișcătoare a ali- tudniilor modelelor lui, mai întot- deauna alese printre țărănciele de la munte.

Grigorescu a mai fost un admira- bil pictor de flori: gama argintată și aurită a celor dinții înfloriri i-a sedus ochiul. A pictat adesea, cu un simț deosebit de gingaș al vieții primăvăratică, ramuri de măr sau de cireș, împrăștiind în jurul lor zăpada trandafirică a peta- lelor.

Acesta a fost pictorul Grigorescu. A murit în 1907. Retras în mode- stul său atelier din Cămpina, a continuat să picteze pînă la sfîrșit, deși își pierduse aproape cu desă- vîrșire vederea, infirmitate d ecare se resimțiră crud ultimele sale pro- ducțiuni. A fost o ființă admirabilă plină de bunătate și de candoare, „un erou al sufletului românesc”. Așa cum l-a definit Al. Vlahuță în

frumosul volum, atât de bine do- cumentat, pe care îl consacră maes- trului român.

Din nefericire, și ținem să stă- ruim asupra acestui punct, cele că- teva pânze de ale lui Grigorescu pe care le cuprinde expoziția noastră, sunt departe de a fi cele mai bune pe care le-a pictat; ele nu dau decît o idee foarte incompletă și inexactă de ceea ce a fost acest mare artist. Mulți colecționari, muzeele Statu- lui înseși, au crezut că fac bine, în vremea ultimului războiu, când vrăjmașul înainta pepămîntul no- stru, să asigure păstrarea celor mai bune tablouri ale lor punându-le în depozit la Moscova; și acolo au rămas de atunci. Avem prea puțină nădejde să le mai vedem vreodată. Multe alte opere de ale lui Grigore- scu, și din cele mai însemnate, se găsesc în România, în posesia că- torva mari colecționari, dintre cari cea mai mare parte au refuzat să se despartă de ele cu prilejul expo- ziției din Paris. Aceste felurite îm- prejurări au făcut să nu putem prezenta azi publicului parisian de cît o reunire de tablouri a căror sărăcie relativă nu îngăduie de loc să se reconstituie fizionomia așa de personală a celui pe care noi stăruim să-l considerăm ca cel mai mare pictor național al nostru.

Andreescu, din opera căruia ex- pozitia actuală cuprinde câteva pânze caracteristice, a fost contem- poranul, tovarășul și prietenul lui Grigorescu. A început ca profesor de desen la un liceu dintr'un mic oraș de provincie din România; pri- mele sale încercări de pictură, de un meșteșug laborios și de o mate- rie încă foarte slabă, dovedesc însă un nobil e și cinstit temperament de artist; el știa să aleagă motivul compozițiilor sale și să desprindă expresia caracteristică a liniilor dintr'un peisaj.

În curînd, înfrigurarea să pic- teze puse stăpînire întreagă pe el și îl sili să evadeze din mediul me- diocru în care își înăbusia talen- tul; a fost prins și el de mișcarea irezistibilă care mîna spre Franța pe tinerii români din vremea lui; alături de Grigorescu, lucrează cîtăva vreme în atmosfera roditoa- re a scoalei de la Barbizon. Diaz și Théodore Rousseau exercită asupra lui influența cea mai hotărătoare. În contact cu ei, darurile lui firești se desvolară repede și el nu înfri- zie să dea dovadă unui puternic și original temperament de pictor de

„pleiun air”, avînd simțul sintetic al volumelor, al planurilor și al maseelor; „tusa” lui grasă și ar- monioasă, tonalitățile sobre și cal- de ale coloritului său, materia bo- gată și susținută a paletelor sale îl rînduesc printe artiștii de rasă și opera lui, hotărît, ar fi lăsat urme adînci în școala plastică romănea- scă, dacă nu l'ar fi răpus o moarte timpurie.

Micul tablou expus la Jeu de Pau- me, și care reprezintă coșmegele unui cătun nenorocit împrăștiat pe marginile unui drum larg și prăfuit, sub un cer jos și pierdut spune îndeajuns pînă la ce punct acest pictor, atîta vreme nesocotit posedă sentimentul intim al caracte- terelor, al valorilor armonioase și al marelui poezii a spațiului. Andre- scu, cu desăvîrșire uitat, înecat în reputația mereu crescîndă a lui Grigorescu, a fost, ca să zic așa, regăsit de prea puțină vreme și s'a început să i se dea dreptate talentu- lui său, pe care n'a avut timpul să ni-l dea întoată măsura lui.

Colecționarii îi caută astăzi ope- rile și domnul Ciofleca publicat a- supra lui o lucrare importantă pe care o recomandăm celor ce se in- teresează de fizionomia acestui no- bil pictor.

Grigorescu se găsisse așezat la confluența scoalei romantice cu școala modernă; el aparține gene- rației de poeți și de artiști cari au desvîluit sufletul românesc și l-au slăvit în operele lor. Să nu uităm aceasta cînd e vorba să-l judecăm pe acest maestru. Impresionismul său delicat excela în evocarea sen- timentului ascuns din lucruri, mai mult decît să ne definească reali- tatea lor formală. Înaintînd în vir- stă un oarecare romantism mis- tic s'a desvoltat în el și l-a dus să „idealizeze” unele din persona- giile lui preferate; să le dea un tip conventional care a ajuns la sfîrșit să se apropie de o „ima- gerie” sentimentală; pastorii lui egădari, țărănciele lui gingașe ale căror siluete le-a suptiat și le-a lungit peste măsură, l-au dus la un fel de naționalism literar care n'a fost totdeauna de prea bună cali- tate și care a slăbit grozav calita- tea artei lui. Ochul lui îmbătrînit n'a mai putut să prindă valorile, alburile lui n'au mai fost armoni- oase și au căpătat un ton uniform cretos care strică ultimele lui pic- turi.

Cu Luchian, care a pictat și el

peisajul campenesc al țării sa-e, pădurile, cimpuri înflorite, apele și casele rustice, se deschide o fază nouă pentru pictura românească, căreia îi însușă un accent viguros necesar. Artist puternic îndrăgostit de arta lui, suflet vibrant și pasionat într'un corp plin de suferințe, copleșit de boala care l-a ucis de tânăr și luptând totuși pînă la capăt fără o clipă de codire, Luchian intrună în ei darurile excepționale de colorist și desmnator; masele construite sintetic, modelate, pline de savoare, dau picturii lui un caracter de soliditate și de ușurință totdeauna. Acest simț plastic așa de remarcabil se uneste la dînsul cu calități de colorist excepțional de puternice; materia pastei lui e prețioasă și ajunge adeseori pînă la transparența și căldura unor emale translucente; alburile lui de fildeş sau lăptoase, verdele lui mat nuanțat la infinit, care cită pe pînză, albastrurile lui cenușii, o întreagă polifonie subtilă și logic scrisă în care țînesc ici-colo cîteva accente viguroase, dau pînzelor lui o putere și o blindeță captivantă. E pictor în toată accepția cuvîntului; fie că pictează flori, fie că modelează un portret ori valuri de teren, fie că evocă intimitatea melancolică a vechilor ziduri patinate de vremuri ori farmecul tăcut al unei case străvechi cu treptele năpădite de iarbă, mereu aceeași justeță de accent, aceeași siguranță a modelajului, aceeași soliditate a materiei.

Dragoștei de tonuri frumoase puse cu „tusă“ francă energică și din plin fisionomia morală a morții și al echilibrului. Avem dela dînsul portrete frumoase în care soliditatea liniilor lasă să străbată din plin fisionomia morală a modelului. Studiile lui de flori sunt din cele mai frumoase. A pictat aquarele delicate și în numeroasele lui peisaje desenate în două crefoane se găsesc calitățile de culoare și de intimitate emoționantă care-i caracteriză pictura.

Monografia frumoasă pe care a scos-o domnul Cioflec asupra lui Luchian va da puțință cititorului să întrevadă întinderea și diversitatea operei acestui pictor pe care o moarte prea timpurie l-a răpit artei românești.

Și iată-ne ajunși la capătul acestei schite istorice la care nu mai avem de adăugat decît cîteva observații scurte asupra tendințelor

Biserica Șcheilor Brașovului. — Ferecături de Evanghelii.

de astăzi ale picturii din România. Sînt abia tîrzeci de ani, de atunci și numărul artiștilor cari constituiau școala românească se reducea la cîteva; asistăm astăzi la dezvoltarea unei arte care răspunde așa de bine simțului înăscut de culoare și de decorație, aflat la poporul românesc. Dar, pentru ca acest gust firesc să ia ființă și să dea naștere unei mișcări artistice de oarecare însemnătate, era necesar ca viața socială în România să se constituie în toată complexitatea ei de azi; aceasta a fost opera renașterii naționale.

E interesant să constatăm pînă la ce punct s'a răspîndit gustul de pictură în publicul românesc în foarte puțini ani; dacă vom judeca după numărul mereu în creștere de colecții, expoziții particulare, saloane anuale, publicații de artă, monografii de pictori luxos editate, sigur că ne găsim în fața unei manifestații noi, bogate, foarte tineresti și foarte însuflețite a vieții artistice în România; din clipa aceea școala asta abia născută dă la iveală o foarte mare diversitate de tendințe; ea mărturisește de asemenea oarecare calități proprii ei și care o deosebesc de mișcările a sîmănătoare care se observă la națiunile vecine.

Pictorul român înainte de toate este un colorist; îi plac nuanțele fi-

ne și eleganța formelor; îi place să puie pe pînză înfățișarea ființelor sau a peisagiilor pe care le vede în preajma lui; are prea puțină înclinare spre simbol ori spre formule alegorice. îi sunt dragi ideile limpezi; e un realist. Ca isuși poporul român e peisagist și fizonomist înainte de toate; peisajul, pictura de flori, portretul constituie materia preferată a artei lui; contra artiștilor poloni sau unguri, se simte prea puțin atras spre mari compoziții istorice ori vaste subiecte legendare, pe care istoria națională ar putea totuși să i le dea din belșug; pitorescul familiar îi convine mai de grabă. Poate că la această îndepărtare de „marea pictură“ contribuie și lipsa unei tradiții școlastice.

Anume curente moderne n'au avut nici o influență asupra pictorilor noștri. Dacă impresionismul lui Grigorescu care a fost acela al mării anitu pictori din școala dela Barmulțor pictori din școala dela Barmulțor curentă a multor artiști de-ai noștri, impresionismul lui Claude Monet n'a avut aproape nici o influență asupra școlii românești. Nu avem nici un reprezentant a lui, și aceasta e un lucru destul de greu de explicat. Dinpotrivă observăm la tinerii noștri pictori un curent din ce în ce mai accentuat care-i

duce spre estetica nouă a picturii europene și mai cu seamă a picturii franceze: exprimarea mai sintetică a obiectelor prin simplificarea liniilor; o definiție mai severă a caracterului fiecăruia printr'un desen mai riguros geometric, care reduce corpurile la esențialul formei lor; părăsirea tot mai accentuată a sentimentului impresionist; întrebuintarea tonalităților simplificate alături de analiza adâncită și rafinată a valorilor. Acest curent de artă modernă de o înaltă probitate și care năzuiește să dea naștere unui stil nou în pictură, se impune în ochii pictorilor români cu tot mai multă autoritate; dar toate acestea fără manifestări exagerate, ci cu un simț foarte fin, foarte măsurat al necesităților artei.

Intr'adevăr este curios că cubismul propriu-zis n'a avut în școala bucureșteană decât un ecou extrem de slab și că anarhismul violent care a răsturnat concepțiile estetice din aproape toate școlile europene, vreme de câțiva ani, nu s'a lipit de loc de spiritul pictorilor noștri. Să fie lipsă de fantezie ori lipsă de pasiune? Să fie lipsă de vlagă ori provincialism? Nu cred; după părerea mea aceasta s'ar putea lămurii cel puțin în parte prin

aceea că, nefiind cazuri să reacționeze împotriva tradițiilor de școală de-o parte și contra unui impresionism tiranic de altă parte, necesitatea acestei mișcări anarhice a fost mai puțin simțită în România decât în alte părți.

Și pe urmă anarhismul acesta, de obirșie curat slavă, mai degrabă importat în Franța decât izvorit în ea, e prea puțin conform spiritului raționalist al poporului românesc.

Organizatorii expoziției acesteia sau slăbit să adune în sala rezervată pictorilor în viață operele artiștilor celor mai reprezentativi din diferitele curente care există în România: poate că n'au reușit în totul, unii pictori de valoare nici nu sunt reprezentați; alții sunt departe să fie reprezentați prin lucrările lor cele mai reușite și cele mai caracteristice.

Dar așa cum este adunarea aceasta de pânze va fi de ajuns să dea putința să se vadă că în România e pe cale să se săvârșească o sforțare spontană plină de viață și foarte variată în manifestările ei, sforțare abia bănuită dinco' de graniți și pe care inimoasa și frățeasca ospitalitate ce ne-au acordat-o prietenii noștri din Franța ne îngăduie să o dăm astăzi în vileag.

pragul frumoasei expoziții nu va putea să nu evoce memoria aceleia care a fost la Paris cel mai devotat propagandist al „școalelor străine” și cel mai primitiv dintre toți directorii de muzee.

Colegii săi români au răspuns la chemarea lui cu o grabă care ne a mișcat. Nu au șovăit să aducă din țările lor opere de o valoare considerabilă și al căror transport a fost foarte greu: un iconostas complet, fragmente de picturi murale, argintării prețioase. D-l profesor Ioan Cantacuzino ni amintește că, „în afară de colecționarii inșiși muzeele statului au găsit cu cale să asigure, în timpul războiului, cele mai bune tablouri, ducându-le la Moscova, unde sunt și... azi”. Cu toate acestea, și mulțumită concursului unui eminent arheolog ca d. Drăghiceanu, al unui pictor celebru ca d. Stoenescu, al unui critic subtil și erudit ca d. Henri Focillon, României au putut să ne ofere o imagine vie și fidelă a artei lor, expresia istoriei și civilizației lor.

Imaginea aceasta este triplă. Există într'adevăr la Jeu de Paume trei expoziții. Artă veche a României, aceia a frescelor, a icoanelor și a velințelor. Artă modernă, care se revelează cam pe la 1850, se dezvoltă sub influența franceză. În sfârșit artă populară, care dovedește nu numai virtuțile etnice ale creatorilor și urmașilor ei, ci și poezia curată și delicată ce pare caracteristică dominantă a marilor opere expuse.

Sala broderiilor religioase cuprinde adevărate minuni care incintă ochiul. Efigiile Doamnei Maria de Mangop, a lui Ieremia Movilă și a Doamnei Tudosa sunt tot ce poate fi mai frumos.

Nu trebuie să uităm de asemenea pe cei trei mari precursori ai școlii române contemporane, Aman, Grigorescu și Andreiescu.

Printre pictorii cari trăiesc se disting domnii Stoenescu, Popescu, Steriadi și cei „tinere”, domnii Iser și Ghiță.

De abia am putut să ne reculegem citeva clipe înaintea iconostasului. Sanctuarul acesta frumos trebuie văzut. Artă românească e la înălțime și trebuie onorată.

Paul Fierens

(*Journal des Débats* din 26 Mai 1925).

Presă Franceză despre expoziția noastră la Paris

D. Doumergue la Expoziția de artă românească

Președintele Republicii, însoțit de d. Jules Michel secretar general al Preziidenței, a inaugurat azi dimineață Expoziția de artă română organizată la Tuileries în anexa Muzeului din Luxemburg.

D. Doumergue a fost primit de d. Diamandy, ministrul României de membrii comitetului român și de d. Paul Léon, directorul Artelor Frumoase.

(*Journal des Débats* din 26 Mai 1925).

Artă românească veche și modernă

Mine după amiază va avea loc în sala „Jeu de Paume” inaugurarea oficială a expoziției de artă românească veche și modernă.

La această inaugurare vor lua

parte ministrul Instrucțiunii Publice, directorul Artelor Frumoase și ministrul României la Paris.

Expoziția aceasta, organizată de Muzeul Luxemburgului și de directorul lui, d. André Dézarrois, de un comitet francez de o parte, și de altă parte de un comitet român în fruntea căruia se află d. doctor I. Cantacuzino, profesor la Universitatea din București, este cea mai frumoasă expoziție care a fost prezentată până acum la Paris. Ea va fi deschisă publicului până în Iulie.

(*L'oeuvre* din 24 Mai 1925).

Artă românească veche și modernă

După Olandezi, Belgieni și Elvețieni, iată-i pe Români la muzeul „Jeu de Paume”. Léonce Bénédite, care i-a invitat în numele Franței, nu mai e aici spre a-i primi, dar nici un prieten al picturii care va trece

Artă românească la Tuileries

După Belgieni, Olandezi și Elvețieni cari, dela 1922 ne-au arătat

pe rind capodoperele vechi și moderne ale artei lor naționale, iată România.

Din capul locului trebuia să spunem că nicio comparație nu e posibilă între manifestările acelea trecute și acelea din prezent. Te află ca într'un vis în fața unor seniori drapați în brocart ucind niște Doamne împodobite cu bijuterii fine, purtând în cap văluri diafane și ale căror picioare încălțate cu sandale lunecă pe covoare bronzate de soare.

Toată arta aceasta anonimă și veche, frescele acestea de un stil sever, icoanele acestea primitive acoperite adesea cu argint și care nu lasă să se vadă decit fata, covoarele acestea brodate cu fire de aur și argint, catifelele acestea bogate și iconostasul impunător,

toate acestea ne îngăduie să facem cunoștință cu prietenosul suflet românesc, amestec straniu de civilizație latină și de virtuți slave, pe care nici războiul, nici năvălirile dușmane n'au putut să-l schimbe, sufletul acesta românesc care palpită atit de aproape de sufletul nostru.

Observăm minunatele tablouri ale lui Grigorescu, Teodorescu, Sion, Iser și Popescu și sculpturile lui Mirea și Severin.

Scoarțe românești de toată frumuseța și o expoziție de ceramică rustică completează colecțiunile acestea, care vor rămânea deschise publicului pînă la sfîrșitul lui Iulie.

Vanderpyl

(*Le Petit Parisien* din 28 Mai 1925).

Arta românească veche și modernă

Expoziția de artă românească veche și modernă, inaugurată astăzi la Jeu de Paume, este a patra din aceste manifestațiuni de artă străină, așa de instructive, al căror program îl întocmise îndată după războiu regretatul Léonce Bénédite și care ne fac să intrăm așa de adinc în caracterul și în sufletul raselor. Ea va fi pentru cea mai mare parte din Francezi o revelație și nu știm cum să multumim mai bine erudiților români și francezi, d-nii George Balș, Drăghiceanu, Henri Focillon, Stoenescu și André Dézarrois cari ne-au oferit această mulțumire sufletească.

Originalitatea sa consistă cu deosebire în aceia că artele plastice nu domină în chip exclusiv. Arta decorativă sub formele ei cele mai rafinate figurează aci pe picior de egalitate cu pictura, sculptura și desenul. Originile din nenorocire lipsesc și arta împodobirii pe care Roma și Bizanțul rînd pe rînd au implintat-o pe malurile Dunării, unde se semnală, în primele veacuri ale erei noastre, prin creațiuni de o somptuozitate totdeodată așa de săbătecă și așa de nouă, nu aruncă aci decit o strălucire relativă. Gouvaericalele, colanurile care ne-au fost procurate de mormintele barbare au ieșit de mult din țară și nici colecțiile publice nici cele private nu le cuprind. În comparație cu aceste comori dispărute pafialele, inelele și brățările ce ni se arată n'au decit un interes

foarte secundar. De altfel nu sunt de o antichitate mai înăpoeată ca porțile în lemn sculptat dela biserica din Cotroceni, al căror stil

este încă întreg roman, sau ca parafrizul ale cărui broderii de aur, de cara ter bizantin totuși, amestecă în motivele lor de o ornamentație așa de ciudată amintiri de artă chinezească. Într'un cuvînt, arta veche în această expoziție nu se urcă mai sus de secolul al XVI-lea, dar cu începere dela această dată ea e de o incomparabilă bogăție.

Destinația ei este înainte de toate numai și numai religioasă. Bisericile fac să lucreze pentru ele numai și pe pictorul care decorează în frescă zidurile lor cu icoane sau portrete de ctitori și pe giuvaerghiul care lucrează în ciocan plăcile de argint suflăt cu care se îmbracă evanghelile, icoanele sau iconostasele și pe lemnarul care sculptează dintr'o bucată ciubuțele și mobilierul bisericesc și pe meșteșugarul care desemnează cu fir de mătăsa sau de metal scene din Evanghelie pe stofele epigonatelor, epistafurilor și patrahirelor portrete de personaje ilustre pe mătăsa sau pe catifeaua copermintelor de morminte. De aici vin acele admirabile bucăți luate din mănăstirea dela Curtea-de-Argeș pe care le-a creat pictorul Dobro-

Biserica Șcheilor Brașovului. — Icoana din tinda mică.

mir între 1512 și 1524, acele chipuri maiestose ale lui Hristos, al lui Ioan Botezătorul, al arhanghelului Mihail, ale pioșilor fondatori ai bisericii, icoane zăgrăvite cari, cu toate că reproduc tipurile și formulele imutabile ale artei religioase bizantine, le împrumută totuși o mlădiere necunoscută frescășilor vechilor biserici rusești. De aici vin *flabellele*, potirele, raclele cu sfintele moaște, crucile, cadefele lucrate cu un gust remarcabil cu toată mulțimea amănunțelor. De aci vin în sfârșit acele extraordinare efigii ale Doamnei Maria din Mangop, soția lui Ștefan cel-Mare, sau a lui Ieremia Movilă, una brodată pe matasă într'un stil cu totul gotic, alta lucrată în felul covorului într'un stil cu totul oriental, amindouă de neuitat.

La arta aceasta de înaltă distincție se opun forme de artă cu desăvârșire rustice, olărie în colorațiuni surde, albastru și alb, și în nuanță discretă, în cari se ceteșc influențe asiatice și mediterane, dar topite în sensibilitatea românească și disciplinate de ea; broderii de lână cu decor geometric și cu motive de natură stilizate, a căror culoare este tot așa de vie pe cit este de sobră aceia a ceramicelor; covoare de părete și de parchet cu armonii severe și sumbre sau cu note răzătoare și curate, după regunea de unde vin. Moderne sau vechi, toate bucățile acestea sînt lucrate în acelaș spirit și după aceeași formulă. Prezentul urmează cu respect urmele trecutului și-l continuă cu naivitate. Fericită țară unde singele, terit de orice aport străin, ramine mereu generos și mîndru, unde caracterul personal al rasei pe care nevoia de a se apăra împotriva stăpînirii musulmane și perioadele de lupte nesfîrșite pe care a trebuit să le străbată ca să-și recîștige independența l-au făcut dintr'un metal excepțional de resistant, care se afirmă pururea asemenea lui inuș!

Astfel sînt aspectele artei vechi la expoziția de artă românească. Artă modernă este bogat reprezentată și ea, de marii artiști — Amanu, Andreeștii, Grigoreștii, Lucheni, — cari au reacționat în al XIX-lea secol împotriva formulilor austriece sau levantine și cari au restaurat, sub influența școalei franceze, o școală de pictură națională. Sînt aci cîteva bucăți alese în care se descopere o sensibilitate datătoare de fiori, pe care daruri rare de pictor și o tehnică minunată au susținut-o. Vin la rînd artiștii

în viață, tot atit de variați ca temperament, pe cit de bogați ca număr și al căror talent se manifestă în toate sensurile, în peisaj, în portret, în floare, în natură moartă, cu o autoritate mereu crescîndă. Vom întilni în această secțiune multe nume care s'au găsit de mai multe ori sub condeiul meu, Elena Popea, Iser, Stoenescu. Saloanele noastre, la care ei participă activ, ni i-au făcut de mult familiari și cetitorii noștrii n'au uitat de sigur efigia lui Jean-Paul Laurens pe

care Stoenescu a înfăptuit-o și care ține așa de impunător loc în sala *des Artistes français*.

Școala de sculptură, de și cuprinzînd frumoase talente, nu s'a dezvoltat încă cu aceeași vioiciune și cu aceeași diversitate ca pictura. De altfel nici nu e reprezentată decit prin cîteva bucăți de studii sau portrete, printre cari *Pieta* și *Tête d'enfant* de d-ra Cosăceanu se disting cu deosebire.

Thiébauld Sisson

(Le Temps)

Arta românească la sala Jeu de Paume

E o mare și frumoasă surpriză aceia pe care ne-au făcut-o amici noștri Români și aceia din compatrioții noștri cari au întreținut în deosebi contactul cu gândirea și arta acestei națiuni.

Să mărturisim că, în afara de acei cari au călătorit acolo pentru studii, puțini dintre noi cunoșteam și bănuiam însemnătatea comorilor vechi și interesul sforțărilor moderne ce ne sunt desvăluite astăzi. Francezii călătoresc puțin și marile opere de artă ale trecutului nu călătoresc decît de la o vreme în coace, destul de recentă. Artiștii moderni români nu figurează decît cu discreție în Saloanele noastre. Iată cele două principale motive ale neștiinței noastre și s'o binecuvîntăm pentru că plăcerea de artă se îndoește cu plăcerea uimirii.

Au trebuit unele împrejurări fericite și unele inițiative luminate pentru ca evenimentul să se producă. D. Henri Focillon, care a prezidat în chip așa de inteligent la destinele muzeului din Lyon, nu putea să inaugureze mai bine întoarcerea-i la Paris ca profesor la Universitate decît provocând o manifestație ale cărei elemente fuseser în stare să le studieze și să le admire pe loc. El a găsit în regretatul Léonce Bénédite un colaborator entusiast și ac-

tiv ca întotdeauna. Cit despre erudiții și înalții funcționari români, se va vedea chiar prin expoziția lor cu ce tragere de inimă și-au priceput sarcina și se va ghici ce formidabile greutăți au avut de învins spre cea mai mare glorie artistică a țării lor.

Această glorie va fi de aci înainte câștigată și nu va mai ținea socoteală de legenda destul de desprețuitoare pe care o întrețineau vecinii și rivalii. Ne cutremurăm în același timp la gândul că aceia ce rămăner din această moștenire de secole ar fi putut să sufere o altă distrugere decît aceia prea înceată a vrstelor.

Expoziția dela Jeu de Paume, care va dura pînă la 1 August, cuprinde vre-o zece divisiuni foarte destinate. Cu regretul de a nu le putea comenta în amănunțime, trebuie să mai aducem un omagiu d-ilor: N. B. Cantacuzino, ministrul României, Draghiceanu, director în Ministeriul Artelor, Stoenescu, distinsul artist apreciat la noi, André Dézarrois, Je la Muzeul Luxembourg, cari au jucat un rol decisiv în comitetul de organizare. Și, cum nu putem să facem să între într'o scurtă dare de samă o istorie pe cit de vastă, pe atit de variată, trimitem și noi pe vizitatori la savantele prefețe ale Catalogului, datorite

d-lui Focillon, d-lui G. Balș, membru în Comisiunea Monumentelor, și d-lui dr. Ioan Cantacuzino, profesor la Universitatea din București. Grație lor, frescele acestea grandioase, aceste veritabile și sumptuoase broderii religioase, aceste icoane, acest mănăstir iconostas de la mănăstirea Arnota, se luminează pentru noi și devin, printr-o frumoasă consecvență, elemente pentru propria noastră cultură de Latini. Să nu uităm acest punct vizitând expoziția; ne va explica în același timp taina instinctivei noastre emoțiuni.

Ne-a fost de asemenea plăcut să constatăm mai bine decât prin trimiteri ocazionale ar-

monia, sensibilitatea și unitatea școlii moderne de pictură: Grigorescu cu așa de frumos stil rustic; Luchian, plin de forță și de mister; Andreescu, excelent peisagist, cari fura minunați înaintași. Printre artiștii în viață, Ghiță, Toniță, Stoienescu, Iser, Pallady, Popescu, Petrașcu, d-nele Elena Popea și Cutzescu-Stork vor fermea prin talent personal, ca și prin particularitatea de rasă și vor contribui la impresiunea nouă și rară care se desprinde din toată această manifestare de un nobil trecut și de un prezent plin de seducție și de bărbăție.

Arsène Alexandre
(„Le Figaro“)

Expoziția de artă română la Jeu de Paume

Nu în câteva rânduri ar trebui să vorbim de această expoziție care vine la rând după expozițiile de artă olandeză, belgiană și elvețiană. D. Bénédite îi dăse tot sprijinul său; d. Dézarrois a terminat cu bine această punere la punct, cu concursul luminat al d-lor Drăghiceanu, Balș și doctor Cantacuzino.

În realitate e istoria României care apare sub ochii noștri cu trecutul ei artistic, dacă totuși se poate zice: România, căci numele e modern și ar trebui să se zică: Valahia și Moldova; Basarabia, al cărei nume vine de la marele cuceritor Basarab, fiind pur moldovenească, ca și Dobrogea, care poartă de asemenea numele cuceritorului său creștin. Muntenia și Moldova sunt vechea Dacie a lui Traian care a lăsat aci limba românească și se vede încă imensul monument ce l-a ridicat acolo în amintirea cuceririi lui.

Se poate spune că a fost altă dată o artă românească? Ca și în limba ei, România a primit diferite influențe, care se recunosc după anumite caractere particulare; același lucru e cu toate stilurile și, cum stilul nostru roman se complică din roman și din bizantin, astfel arta română, născută din bizantină, primește puțin câte puțin influența Serbiei, Veneției, Germaniei, Franței, și se poate spune că astăzi toți pictorii ei suut născuți din școala noastră.

Secolul al XIII-lea este acela în care se găsește broderii admirabile destinate cultului, cele mai vechi vestigii ale artei române. Apoi un superb iconostas, de o execuție admirabilă, de sigur operă a artiștilor creați de Bizanț și tot așa cruci, icoane într-o anumită varietate.

Frescele datează din secolul al XVI-lea și sunt foarte frumoase. Remarcăm cu deosebire aceia a fatmosului «Basarab» de la bătălia din Nicopole, în costum occidental.

Din cauză că nu l-au ascultat pe el, călăreții francezi cari s'au zvrălit furioși în luptă au fost toți ucși sau prizonieri al Turcilor, cu deosebire Jean sans-Peur, care a scăpat printr-o răscumpărare la 1396.

Mai departe întâlnim cadelnite gotice, cruci cu mărgăritare și sfeșnice în argint, care amintesc stilul nostru al Renașterii îngreulată sub Ludovic al XIII-lea.

Admirabile perdele de mormânt, în catifea roșie brodată ne arată pe foștii Domni ai Moldovei. Totul e interesant, totul spune în această vedere retrospectivă sufletul românesc religios și patriot, ieșind încetul cu încetul din hotarele agresiunii și afirmându-se vioiu și eroic, esențial latin și acoperit cu mantia Bizanțului.

Arta populară nu e mai puțin tipică, împrumutând de la toți vecinii ei și făcându-și o entitate de

armonioase colori și de deseneuri variate.

Pictorii moderni, cum am spus, sunt toți elevi ai școlii noastre. Cel mai vechiu, Aman (1831—1891), ne dă aci portretul lui, într-o tehnică foarte sigură, care purcede de la Ingres, dar care s'a înegrit mult. Andreescu are prea frumoase peisaje. Grigorescu este poate cel mai remarcabil dintre acești artiști; *Jidovul lui cu gășca* este o operă de pictor mare. Trebuie să remarcăm lucrările lui Luchian, lui Ghiță, lui Iser, lui Pallady, foarte modernist, lui Petrașcu, care e violent, lui Popescu, impresionist, lui Steriade, lui Stoienescu, care are mult farmec, și lui Tonița, care s'a inspirat de la Manet.

Nu fac decât să schițez aici frumusețile acestei expoziții; mă mărginesc să le semnez interesul și să le arăt sufletul românesc așa de aproape de al nostru, în acel Orient balcanic care a îndurat așa de lungi, așa de numeroase și așa de neîndurătoare încercări și din care fiecare rasă a știut totuși să-și păstreze entitatea.

Louis de Meurville

(„Le Gaiolois“)

BIBLIOGRAFIE

Au apărut:

■ Eugen Boureau. — *Sărmani oameni*, nuvele, în Editura Literară a Școalelor, Prețul 45 lei

■ Al. Lascarov-Moldovanu. — *Revoluția de mâne*, încercări literare asupra crizei noastre moral-sociale de azi. Editura Tip. Lupta N Stroilă. Prețul 35 lei.

■ Traian Niculescu. — *Poemele mele din Toria*, Tip. Stroilă. Prețul 30 lei.

Universul Literar

Cuponul Nr. 10.

Strângeți complet aceste cupoane și veți lua parte la premiile „Universului“ printre cari 2 CASE. și 2 VILE.

— Tragerea în toamnă
Citii în „Universul“ lista premiilor.

D. Eugène Pittard la Vălenii-de-Munte

D. Eugène Pittard, profesor de antropologie la Universitatea din Geneva, a vizitat, în ziua de 2 Iunie, împreună cu d. profesor Iorga, Vălenii-de-Munte și oprindu-se la școala de misionare „Regina Maria” a desfășurat înaintea elevilor interesanta conferință asupra *Primerelor rase omenesti în Europa*.

D-șa a arătat rolul antropologului, care are în vedere prin proprii preocupări științifice marea număr de rase omenesti, delimitarea lor și de aici concluzia că omul trebuie considerat, ca orice element geologic, în studiul antropologiei și deci să se aibă în vedere caracterele morfologice asociate cu caracterele descriptive.

În Europa se cunosc mai multe rase, care sunt foarte amestecate; în orașele mari e greu să se facă deosebire între ele, de ex. într'un centru ca Parisul. Dacă ieșim însă din acest centru mare și observăm toată populația Franciei, din Nord, din mijloc sau din Sud și dacă alegem din aceste grupe trei indivizi, vom constata trei mari diferențe care se referă la statură, craniu, față, ochii și păr. De aici putem crea trei tipuri: 1) tipul nordic, 2) cel din podișul central, care prezintă un element intermediar omogen din punct de vedere geografic și etnic; al treilea tip e cel dolihocefal, tip brun, mediteranian.

Populația franceză a fost constituită din aceste trei rase principale; care de altfel se pot găsi și'n altă parte. E întrebarea, de unde vin aceste tipuri, cum se explică acolo unde sunt, și, dacă au venit din altă parte, de unde au venit?

Criteriul acesta de cercetare îl putem aplica nu numai la Franța, ci în toată Europa.

Datoria antropologului e de a constata în trecutul cel mai apropiat urmele și de a vedea dacă se găsesc aceleași imagini morfologice; a cerceta din etapă în etapă pentru a ajunge la cele mai îndepărtate urme. Astfel, dacă trecem peste miile de secole, ajungem la era quaternară în care constatăm existența omului.

E probabil că omul a existat înainte de această epocă, dar nu se poate constata certitudinea existenței umane. În quaternar se constată această existență, precum și produsul culturii pământului și resturi de schelete. Omul a existat în epoca aceia caldă în care găsim și elefan-

tul, rinocerul și, ca faună mică, molusce; concluzia e că în Europa era o temperatură mai ridicată și deci posibilă pentru existența acestei vieți.

Rezultă că au existat două rase umane: 1) o rasă extrem de brută și 2) alta rafinată, cu o capacitate craniană mai bună. Mai cunoaștem instrumentele de silex dela această rasă din urmă, cum și urme de floră și faună.

După perioada caldă avem una glacială, care cuprinde aproape toată Europa. În spațiile interglaciale s'au găsit schelete cu maxilare, cranii cu orbite mari; astfel de urme se găsesc pretutindeni: în Spania, Anglia, Italia. După aceste schelete se constată că oamenii nu puteau sta bine în picioare, că tibia era mai îndărăt, femurul nu era în linie dreaptă cu tibia cind omul ședea în picioare, iar coloana vertebrală era mai încovoiată. Acest om era poate descendentul tipului brutal din epoca mai caldă, dar rasa aceasta a dispărut către sfârșitul perioadei glaciale.

Alături de acest tip constatăm existența altei rase în epoca post-glacială, în care se vede oarecare progres: instrumentele s'au înmulțit și sunt foarte variate; se găsesc și săgeți. Viața devenise mai ușoară, și perioada se termină cu o dezvoltare a artei: pictură, modelaj, sculptură, care sunt manifestări artistice de primul ordin; animale bine executate, oase și coarne gravate artistic. Oamenii trăiau în posesiunea animalelor sălbatice și probabil că exercitau prin asta asupra lor oarecare influențe magice.

Așa ceva se constată și la rasele inapoiate, cum sunt Australienii. Acum avem două tipuri; unul cu talia foarte înaltă, craniul dolihocefal, care reprezintă rasa cea mai veche; se găsește azi în Britania, în sudul Franciei, între Pirinei și Loire, 2) alt tip mai mic, care a dat o rasă artistică, e tipul Auvergnatului. Acest tip a creat locuințele lacustre în Elveția și arată vârsta pietrei lustruite. O parte din acest tip îl găsim în Răsărit, o alta a urmat cursul Dunării, ajungând în masivele alpine, de unde s'a răspândit în toate masivele muntoase ale Franciei. Dela el a rezultat domesticirea animalelor și cultura cerealelor, iar penetrația lor în regiunile muntoase a format substratul populațiilor europene.

Acestea sunt concluziile la care a ajuns prin studii sistematice antropologul Pittard. Însă cercetarea, oprindu-se aici, ar fi insuficientă: trebuiesc anchete făcute în fiecare țară pentru a studia epoca preistorică și mai ales în munți, unde populația n'a suferit amestec prea mare. Căci numai țăranul din munți este acela care păstrează adevărata nobleță etnică și adevăratul caracter ancestral.

Încercarea de a reconstitui trecutul prin studiul antropologiei este de mare folos, căci prin cercetarea urmelor rămase se vede cum această omenire primitivă în lupta pentru viață a pregătit Europa de mai târziu.

Rezumat de elevele școlii de Misionare.

Literatura străină

Revue Bleue. — D-I Thévenin, autor al unui roman plin de simpatie pentru noi, dar primit destul de rece de critică din cauza idilismului și retorismului său, publică câteva fragmente dintr'un caiet cu însemnări despre România. După o descriere cu reală poezie a Constanței, Iașului și Brezoiului, stație balneară olteană, pe care autorul acestei recenzii o cunoaște bine și cu plăcere intelectuală și minerie regionalistă constată observațiile juste și poezia neferită a Thévenin, urmează o elogiașcă constatare a eleganței și distincției cu care a fost jucată o piesă din Molière la Școala Centrală, fapt care-i ocaziona literatului francez afirmarea că nu există pe lume popor care să 'nțeleagă și să-si asimileze mai bine cultura franceză.

Pe noi ne entusiasmează mai mult comparația pe care o face între lumea feminină din București și fetele noastre de țară: eleganța celor dintău, de un perfect și încântător parizianism, datorește de sigur foarte mult artei croitorului, pe cită vreme fetele de țară în costumul lor simplu și distins par statui create pentru costumul lor. Dacă cele dintău aprind în sufletul privitorului admirația și dorința, cele din urmă te dispun spre îndelungă contemplare.

Abonamentele la *Universul Literar*, *Ziarul Științelor Populare* și *Veselia* fiind cu premii se fac numai pe un an și costă 210 lei fiecare.